

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ 68

ศูนย์สหวัฒนธรรมศึกษา
ลำดับที่ 1

ศรึธนญชัฎ ไทย-เยอรมัน

การศึทษาเบรึยบเทรึยบนรึทานมุขตลก
ศรึธนญชัฎกัับทิลล์ ออยเลนชะปะเกิล

ศรึพร ศรึวรกานต์

ภาควรึชาวรรณคตึเบรึยบเทรึยบ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2544

ศิริพร ศิริวรกานต์

ศรึธนญชัย ไทย - เยอรมัน

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานมุขตลก: ศรึธนญชัยกับทิลล์ ออยเลนชปะปีเกิล
กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

203 หน้า

ISBN : 974 - 13 - 1494 - 9

ลิขสิทธิ์ของ โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ประสานงาน: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐมา พงศ์ไพโรจน์
โทร. 218-4888

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 300 เล่ม กันยายน พ.ศ. 2544

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาญชัยกับทิลล์ ออยเลนชเวปีเกิลในฐานะ
 นิทานมุขตลก เป็นงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์นิทานของเยอรมันกับนิทานของไทย ซึ่งเกิดขึ้นใน
 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์อย่างละเอียด จึงเห็นได้ว่า
 แม้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะมีอิทธิพลต่อมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีวิถี
 ปฏิบัติและการดำรงชีวิตแตกต่างกัน แต่แท้จริงแล้วมนุษย์มีความรู้สึกและความคิดร่วมกัน
 และสิ่งเหล่านี้มีผลักดันให้มนุษย์สร้างกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดและความรู้สึกของตน
 นิทานมุขตลกถือได้ว่าเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์สามารถแสดงความรู้สึกและความคิด
 ร่วมกันออกมาได้ เป็นลักษณะสากลและเป็นลักษณะร่วมของมนุษยชาติ

การศึกษาข้ามวัฒนธรรมในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับจุดประสงค์ของศูนย์
 สหวัฒนธรรมศึกษาซึ่งเป็นศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะ เพื่อผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพสูงของ
 คณาจารย์และนิสิตบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอกที่วิเคราะห์ผลงาน
 อันเกี่ยวข้องกับภาษา วรรณคดีและวัฒนธรรมของสังคมตะวันตก งานวิจัยเรื่องนี้เป็นผลงาน
 ลำดับแรกที่ศูนย์สหวัฒนธรรมศึกษาจัดพิมพ์ จึงหวังว่าความสำเร็จในการจัดพิมพ์ครั้งนี้เป็น
 แรงบันดาลใจให้คณาจารย์และนิสิตได้ผลิตผลงานวิจัยในลักษณะของสหวัฒนธรรมศึกษา
 ตามมาอีกหลายเล่ม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยสู่วงวิชาการ
 และสาธารณชนผู้สนใจทั่วไป สมดังเจตนารมณ์ของศูนย์สหวัฒนธรรมศึกษาโดยสมบูรณ์

รองศาสตราจารย์ถนอมนวล โอเจริญ
 ผู้อำนวยการศูนย์สหวัฒนธรรมศึกษา

คำนิยม

งานวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาญชัยกับทิลล์ ออยเลนชเปีเกลในฐานะนิทานมุขตลกเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในประเทศไทย ที่วิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณคดีไทยเรื่อง*ศรัทธาญชัย*กับวรรณคดีเยอรมันเรื่อง*ทิลล์ ออยเลนชเปีเกล*โดยใช้ศาสตร์ทางคติชนวิทยาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ผลที่ได้จากการวิจัยคือการที่ได้ภาพเปรียบเทียบของวรรณคดีต่างชาติต่างภาษาต่างถิ่นกำเนิดและต่างวัฒนธรรม

ศรัทธาญชัยเป็นตัวละครเอกในวรรณคดีไทยที่ผู้คนรู้จักมากไม่เฉพาะแต่ชาวไทยเท่านั้น แม้ชาวต่างชาติก็รู้จักและสนใจตัวละครเอกผู้นี้ ลักษณะเฉพาะของศรัทธาญชัยชวนให้น่าศึกษาว่า มีตัวละครในวรรณคดีของชาติอื่นชาติใดบ้างที่สามารถนำมาเทียบเคียงกันได้ ทิลล์ ออยเลนชเปีเกล คือ ตัวละครที่ผู้วิจัยได้คัดสรรแล้วว่า น่าจะนำมาศึกษาเปรียบเทียบกันอย่างน่าสนใจ เนื่องจากเป็นตัวละครของซีกโลกตะวันตกที่วัฒนธรรมแตกต่างกันมาก ทว่ากลับมีความเหมือนอันแสดงความเป็นสากลของวรรณคดี การศึกษาข้ามวัฒนธรรมเป็นหนทางหนึ่งในการช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนอันหลากหลายของมนุษยชาติ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้จะช่วยเปิดโลกทัศน์การศึกษาวรรณคดีในลักษณะสหวัฒนธรรมและอาจจะเป็นประจักษ์ประกายไฟเล็ก ๆ ที่ส่องแสงสว่างนำทางให้กับงานวิจัยในลักษณะเดียวกันต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์

หัวหน้าภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

ถ้อยแถลง

ศรีธนญชัยกับทิลล์ ออชเลนระเบิดเป็นนิทานมุขตลกซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งคู่ที่มาจากสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้ แสดงว่ามนุษย์ที่อยู่บนพื้นฐานและอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน แม้ว่าจะต่างชาติพันธุ์หรือต่างวัฒนธรรมก็สามารถคิดเหมือนกันได้โดยไม่ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และความเหมือนกันนี้เป็นจุดร่วมของมนุษย์ที่กล่าวได้ว่ามีความเป็นสากลโดยแสดงออกในรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน ด้วยเหตุนี้ นิทานมุขตลกซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของนิทานพื้นบ้านจึงมีความเหมือนกันโดยไม่จำเป็นต้องได้รับอิทธิพลต่อกัน นิทานมุขตลกจึงมีคุณค่าแก่การศึกษาในฐานะที่เป็นผลผลิตของการสร้างสรรค์เชิงปัญญาที่มีความเป็นสากล

ผลงานเล่มนี้ปรับมาจากงานวิจัยระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ ของภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีศิลป์ บุญขจร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร. อัมภา ไชยตระกูล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ณ ถลาง และรองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ซึ่งทำให้ผลงานฉบับนี้สมบูรณ์ขึ้น

ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนได้ใช้ศาสตร์ทางด้านจิตวิทยาเป็นแนวทางประกอบการศึกษา เพื่อสนับสนุนแนวความคิดที่ว่า การอ่านหรือการฟังนิทานมุขตลกช่วยผ่อนคลายความกดดันอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคม นอกจากนี้ยังได้อ้างถึงดัชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สัน (Motif Index of Folk - Literature) เพื่อสนับสนุนความคิดที่ว่าอนุภาคในนิทานมีความเป็นสากล

ผู้เขียนหวังว่างานวิจัยเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษางานทางด้านมุขตลก นิทานพื้นบ้าน และคติชนวิทยา บ้างตามสมควร

ศิริพร ศิริวรกานต์

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธัญชัยในฐานะนิทานมุขตลก ประการที่สอง เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบตัวละครเอกและคู่กรณีในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธัญชัย

ผลการวิจัยสรุปว่านิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกัน ดังนี้ ประการแรก คือ ประวัติของตัวบท ประการที่สอง คือ อนุภาค ประการที่สาม คือ กลวิธีการนำเสนอมุขตลก อย่างไรก็ตามนิทานทั้งสองเรื่องมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้ ประการแรก คือ บทบาทและสถานภาพทางสังคมของตัวละครเอกและคู่กรณี ทิลล์เป็น "คนนอก"ของสังคมที่รักอิสระเสรี ในขณะที่ศรีธัญชัยเป็น "คนใน" ของสังคมและดำรงชีพด้วยการเป็นขุนนาง ทิลล์มีความขัดแย้งกับกลุ่มข้างมีมือและพ่อค้าบ่อยที่สุด ส่วนศรีธัญชัยมีความขัดแย้งกับพระเจ้าแผ่นดินบ่อยที่สุด ประการที่สอง อนุภาคเรื่องเพศพบเฉพาะในเรื่องศรีธัญชัย ประการที่สาม คือ ความแตกต่างด้านกลวิธีการนำเสนอมุขตลกทางการเล่นคำ

นิทานมุขตลกไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิง แต่ยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาให้แก่คนในสังคม นิทานมุขตลกจึงมีคุณค่าแก่การศึกษา ในฐานะที่นิทานมุขตลกเป็นผลผลิตของการสร้างสรรค์เชิงปัญญาที่มีความเป็นสากล

ABSTRACT

This research has two main objectives: to make a comparative analysis of Till Eulenspiegel and Srithanonchai in terms their trickster tale characteristics and to compare their protagonists and antagonists.

The study shows that while the two tales have their own distinctive elements, they have some characteristics in common. Firstly, both tales originated in the oral tradition, then got written down and have since been presented in other forms. Secondly, both also have similar techniques of jokes. However, since they originated in different social and cultural contexts, these two tales have some characteristics peculiar to themselves. Firstly, the role and social status of the protagonist and antagonist in each tale are different from their counterparts in the other. Till Eulenspiegel acts as an "outsider" and leads a free lifestyle. Srithanonchai acts as an "insider" and becomes a famous nobleman. Till's opponents are mostly craftsmen while Srithanonchai often has conflicts with his king. Secondly, the sex motif is found only in Srithanonchai. Thirdly, each trickster uses different strategies in his word plays.

Trickster tales play not only an entertaining role but also a psychological one for the people in each society. They are, therefore, valuable subjects for comparative analysis as universal products of intellectual creation.

สารบัญ

คำนำ.....	
คำนิยม.....	ii
ถ้อยแถลง.....	iii
บทคัดย่อภาษาไทย.....	v
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	vi
สารบัญ.....	vii
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	14
1.4 สมมติฐานในการศึกษา.....	14
1.5 ขอบเขตการวิจัย.....	15
1.6 ขั้นตอนการดำเนินงาน.....	15
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	16
2 ประวัติและปริบททางสังคมและวัฒนธรรม	
ในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธัญชัย.....	17
2.1 ประวัติเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล	
กับศรีธัญชัย.....	17
2.1.1 ประวัติของเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล.....	18
2.1.2 ประวัติของเรื่องศรีธัญชัย.....	28

2.1.3	จากมุขตลกสู่ลายลักษณ์และอื่นๆ.....	32
2.2	บริบททางสังคมและวัฒนธรรมใน	
	ทิลล์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธนญชัย.....	34
2.2.1	บริบททางสังคมและวัฒนธรรมเยอรมันใน	
	ทิลล์ ออยเลนชเปิเกล.....	34
2.2.2	บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย	
	ในศรีธนญชัย.....	45
3	อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธนญชัย.....	53
3.1	ขอบเขตและความหมายของคำว่าอนุภาค.....	54
3.2	อนุภาคในนิทานมุขตลกโดยทั่วไป.....	56
3.3	อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธนญชัย : ศึกษา	
	เปรียบเทียบกับดัชนีอนุภาคของสตีธ ทอมป์สัน.....	58
3.3.1	อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างตรงตามรูปคำ.....	60
3.3.2	อนุภาคเรื่องการใช้จุนายหรือเล่น์เหลี่ยม.....	63
3.3.3	อนุภาคเรื่องการทำเรื่องเหลือเชื่อ.....	69
3.3.4	อนุภาคเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแปลกประหลาดและเรื่องเพศ.....	71
4	กลวิธีการพลิกความคาดหมายในทิลล์ ออยเลนชเปิเกล	
	กับศรีธนญชัย.....	74
4.1	การเล่นคำ.....	77
4.1.1	กลวิธีที่มีลักษณะร่วมกันในทิลล์ ออยเลนชเปิเกล	
	กับศรีธนญชัย.....	77
	ก การเล่นคำจากการใช้คำอย่างคลุมเครือ.....	78
	ข การเล่นคำพ้องเสียง.....	81

4.1.2	กลวิธีที่มีลักษณะเฉพาะในทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล	
	กับศรีธัญชัย.....	83
4.1.2.1	ลักษณะเฉพาะทางการเล่นคำใน	
	ทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล.....	83
	ก การเล่นคำประชด.....	83
	ข การเล่นคำที่กล่าวตามมารยาท.....	84
4.1.2.2	ลักษณะเฉพาะทางการเล่นคำใน	
	ศรีธัญชัย.....	85
	ก การเล่นสำนวน.....	85
	ข การเล่นคำพวน.....	86
	ค การเล่นคำอนุนามนัย.....	87
4.2	การใช้ไหวพริบในทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลกับศรีธัญชัย.....	88
	ก การใช้อุบายทางจิตวิทยา.....	88
	ข การใช้เหตุผลผิดที่.....	91
	ค การสร้างคำถามที่ตอบไม่ได้.....	93
5	การศึกษาตัวละครเอกและคู่กรณีในทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล	
	กับศรีธัญชัย.....	96
5.1	ความแตกต่างระหว่างสภาพทางสังคมของทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล	
	กับศรีธัญชัย.....	96
5.1.1	ทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลในฐานะ “คนนอก” กรอบของสังคม...	97
	ก คนนอกผู้ปฏิเสธกรอบของสังคม.....	97
	ข คนนอกผู้เป็นกระบอกเสียงของคนด้อยโอกาสในสังคม....	99
5.1.2	ศรีธัญชัยในฐานะ “คนใน” กรอบของสังคม.....	104
	ก ชุณนางผู้แสวงหาความก้าวหน้าและความมั่นคง.....	105

5.1.3 ทิลล์ ออยเลนชเปเกิลในฐานะกบฏกับศรัทธา	
ในฐานะผู้จักใช้ปฏิภาณ.....	108
5.2 คู่กรณีที่ถูกทิลล์ ออยเลนชเปเกิลกับศรัทธายั่วล้อ.....	111
5.2.1 คู่กรณีที่ถูกทิลล์ ออยเลนชเปเกิลยั่วล้อ.....	111
ก กลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้า.....	112
ข กลุ่มครูอาจารย์.....	114
ค กลุ่มเจ้านครรัฐ.....	116
ง กลุ่มพระ.....	119
5.2.2 คู่กรณีที่ถูกศรัทธายั่วล้อ.....	121
ก กลุ่มพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง.....	122
ข กลุ่มพระ.....	125
ค น้องชาย.....	127
5.2.3 ผู้ใหญ่-ผู้น้อยในสังคม.....	129
6 บทสรุปและข้อเสนอนะ.....	132
ลักษณะร่วมของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลกับศรัทธา.....	132
ลักษณะต่างของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลกับศรัทธา.....	134
ความสำคัญของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลกับศรัทธา	
ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม.....	137
ข้อเสนอนะ.....	138
รายการอ้างอิง.....	140
ภาคผนวก.....	145
ภาคผนวก ก.....	145
ภาคผนวก ข.....	164